

INTERVIEW OLGA GRJASNOWA

Typisch Duits

Door **Persis Bekkering** Foto **Lukas Göbel**

Op haar 11de kwam Olga Grjasnowa (29) vanuit Azerbeidzjan in Berlijn terecht. In haar debuutroman onderzoekt ze hoe in korte tijd een gewelddadige haat tegen een bevolkingsgroep kan ontstaan. 'Dat mechanisme ligt in heel Europa op de loer.'

Een kleine week was schrijfster Olga Grjasnowa (29) in Nederland toen Geert Wilders zijn 'minder Marokkanen'-toespraak hield. Ja, ze heeft ervan gehoord. Maar geschokt was ze niet. Racisme ziet ze overal. Zo veel, dat ze bijna gelaten lijkt over dit voorval. 'In Duitsland is het niet anders dan in Nederland', zegt ze.

Grjasnowa, een Duitse van Azerbeidzjaanse afkomst, debuteerde in 2012 met een indringende roman over racisme en xenofobie. Begin dit jaar verscheen *Een Rus is iemand die van berken houdt* (Bezige Bij Antwerpen) in het Nederlands, uit het Duits vertaald door Josephine Rijnaarts.

Het boek heeft in Duitsland veel prijzen gewonnen, om de onmiskenbaar literaire kwaliteiten, maar ook om de thematiek: Grjasnowa geeft de immigrant een urgente stem in de Duitse literatuur. *Een Rus* is het verhaal van Masja, een Joods meisje dat op haar 11de de pogroms in de jaren negentig in Azerbeidzjan ontvlucht waarbij Armeniërs en Azerbeidzjanen elkaar bloedig uitmoorden.

In Duitsland studeert ze vervolgens voor tolk, want dat talenkennis macht betekent, leert ze al jong als haar in het onderwijs privileges worden ontzegd wegens haar taalachterstand. Wanneer haar geliefde Elias sterft, verhuist Masja naar Israël. Haar oorlogstrauma en het verlies van Elias kan ze daar niet ontlopen. Met een onderkoelde toon en ironie laat Grjasnowa zien hoe voor immigranten een 'thuis' niet iets is wat je kunt creëren of vinden, maar wat je hebt

verloren.

Grjasnowa, wier moedertaal Russisch is, is net als haar hoofdpersoon Masja op haar 11de uit Bakoe gevlucht, in 1996. Ze woont nu in Berlijn. Tot zover de autobiografische elementen, want zelf heeft ze geen traumatische oorlogservaringen opgedaan.

Grjasnowa was dit voorjaar op uitnodiging van het Nederlands Letterenfonds en het Amsterdams Fonds voor de Kunst *writer in residence* in Amsterdam. Ze verbleef in het schrijvershuis aan het Spui, waar ze voor het interview op het stenen trappetje voor de deur zit te wachten. 'Het koffieapparaat is stuk', zegt ze. Haar constatering is nuchter, ze heeft geen romantische ziel, blijkt al snel. Ze is eerder cerebraal. Haar stem is zacht, maar daarin kan ook bijtend cynisme doorklinken. Op een terras vertelt ze dat ze een politieke roman heeft willen schrijven.

In uw wereld is iedereen geobsedeerd door wat er in iemands paspoort staat. Elke ontmoeting in de roman begint met de vraag waar iemand vandaan komt.

'Dat is niet overdreven. Vooral in Israël is die behoefte sterk. Wanneer je met iemand begint te praten moet je altijd eerst weten met wie je praat: ben je Joods? Duits? Daarna vraag je pas naar de naam. In Duitsland is die obsessie er ook, maar alleen als je naam niet Duits klinkt of als je niet blank bent. 'Maar waar kom je echt vandaan', vragen ze ook nog, als je zegt dat je Duits bent.'

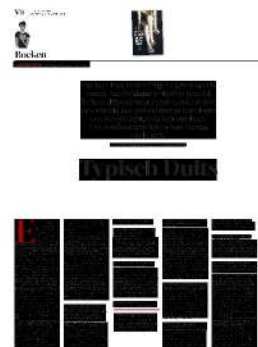
Wat doet dat met u, als u die vraag elke keer moet beantwoorden?

'Je voelt je veroordeeld en in een hokje gestopt. Ik hoor ook vaak dat mijn Duits zo goed is, zelfs nog voor ik iets heb gezegd. Dat is kleinerend. Alsof je nog steeds niet tot de samenleving behoort, ook al heb je een Duits paspoort.'

Waar komt die obsessie met nationaliteit vandaan?

'Het is Duits fascisme op zijn best. Het nationalisme is na de Tweede Wereldoorlog nooit uit de samenleving verdwenen. Terwijl Duitsland zich vijftien jaar geleden officieel tot immigrantenland verklaarde. Maar het is nu wel heel lastig om Duits burger te worden. Het kost veel geld, je moet je oude paspoort inleveren. Je mag er geen twee hebben, zoals in Nederland.'

Het boek leest als een aanklacht, als een genadeloze

spiegel van Duitsland. U toont aan dat xenofobie overal sluimert.

'Het begon ermee dat ik over de gewelddadige aanvallen tegen de Armeëniërs in Bakoe wilde schrijven. Ik wilde weten hoe het mogelijk is dat in korte tijd zo veel haat kan ontstaan tegen een bepaalde groep. Daar heb ik veel research naar gedaan, ook naar de geschiedenis van Joegoslavië en Israël. Mijn boek is uiteindelijk een trip-tiek geworden over nationalisme in Azerbeidzjan, Israël en Duitsland. Het begint altijd met een plotselinge toename van nationalisme, in korte tijd, waarbij een groep wordt bestempeld als 'anders'. Dat mechanisme is nu overal aanwezig. Het ligt in heel Europa op de loer, ook in Nederland.'

Grjasnowa vertelt over de Duitse neonazibeweging NSU (de Nationaal-Socialistische Ondergrondse), die tussen 2000 en 2007 tien Duitse immigranten, van wie de meeste Turks, heeft vermoord. Lange tijd werden de moorden in de doofpot gestopt door de autoriteiten. 'Dat de politie bewijs heeft laten verdwijnen, toont voor mij aan dat wat in Bakoe is gebeurd, hier ook kan plaatsvinden. Daar ben ik behoorlijk zeker van.'

Dat is nogal wat. Is de maatschappijkritiek in uw roman begrepen in Duitsland?

'Nee, verrassend genoeg heeft niemand het als een aanklacht gelezen. De kritieken legden de nadruk op de verhalen over Israël en Azerbeidzjan. Het is ontvangen als een boek over immigratie, niet over xenofobie.'

Was dat een teleurstelling?

'De critici waren er zelf ook te veel mee bezig, met de vraag waar ik vandaan kom.'

Is hetzelfde mechanisme in Nederland te zien?

'Dat kan ik moeilijk zeggen, want ik spreek de taal niet en ik ben blank, dus richt het racisme zich niet op mij. Voor mij is Amsterdam de makkelijkste stad waar ik ooit heb gewoond. Toerant, iedereen spreekt Engels.'

Een noodzakelijke nieuwe stem van een generatie zonder thuis, schreef *Die Zeit* over uw boek.

'Ik vind het ook vervelend dat ik een immigrantenschrijver wordt genoemd. Sorry, maar ik ben een typisch product van het Duitse literatuuronderwijs: ik behaalde met dit boek mijn bachelor aan het Duitse Literatuurinstituut van Leipzig. Bovendien kom ik gewoon uit de middenklasse, uit een onderwijzersfamilie. Duitser kan niet. In de Engelstalige wereld is het normaal dat iemand zonder immigratie-achtergrond over dat thema schrijft, neem *Capital* van John Lanchester.'

'De laatste tijd is er in de media een discussie gaande over de vraag waarom de Duitse literatuur zo saai

is. Alle schrijvers zijn opgeleid aan een schrijversopleiding, dat is het antwoord. We zijn allen gedruild in hetzelfde literaire stramien. We vermoorden de literatuur. In die discussies worden steeds drie schrijvers genoemd die niet saai zijn: Clemens Meyer, Sasa Stanisic en ik.'

Masja is een intrigerend personage. Ze is agressief, vaak boos, maar ook een kwetsbaar vogeltje. Ze weigert haar vriend Elias te vertellen over haar jeugd, omdat ze niet wil dat de genocide zijn beeld van haar bepaalt. In Israël, waar ze eigenlijk niet wil zijn maar toch blijft, wordt het steeds duidelijker dat Masja een posttraumatische stressstoornis heeft, al benoemt Grjasnowa dat niet op die manier. Herinneringen aan haar verleden en aan Elias beginnen zich te vermengen met het heden. Het maakt Masja woest een stempel te krijgen.

Al uw personages lijden op de een of andere manier onder het stempel dat ze opgelegd krijgen. Masja valt bijna niet te classificeren: ze is Joods maar spreekt Arabisch en geen Hebreeuws, haar huidskleur blijft onduidelijk en ook haar seksuele geaardheid blijft in het midden.

'Ja, dat thema zit in al die eigenschappen. Het discours over homoseksualiteit - dat ik ontleen aan Judith Butler - is in wezen hetzelfde als de focus op nationaliteit: je plakt op iemand een etiket en behandelt diegene overeenkomstig. Dat maakt het leven gemakkelijker.'

Masja verzet zich daartegen. Toch ontkom je niet aan clichés in uw boek.

Bijvoorbeeld als Masja een oude Russische vrouw tegenkomt in het ziekenhuis, die haar vertelt dat ze door haar man, zoon én schoondochter wordt geslagen.

'Dat is een waargebeurd verhaal.' Grjasnowa lacht. 'Mijn moeder heeft deze vrouw ontmoet. Het was te verleidelijk om te weerstaan, deze scène moest erin. Maar inderdaad, er zitten veel clichés in mijn boek, daar speel ik mee. Het begint al met de titel. Ik krijg nu ook Russische haatmail, dat ik niet het recht heb iets over de Russische ziel te zeggen. Dat doe ik helemaal niet in dit boek. Ook de titel is ironie.'

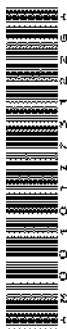
Waar is Masja thuis? In Bakoe Duitsland of toch Israël?

'Voor mij gaat dit boek over de vraag waar je je veilig voelt, niet waar je je thuis voelt. Ik kan me overal wel thuis voelen. Maar dankzij mijn Duitse paspoort ben ik veilig in Duitsland, dat is een privilege.'

Dat is niet voor al uw personages een garantie. Masja's ex Sami is in Beiroet geboren, wat hem, ondanks zijn Duitse paspoort, veel problemen bezorgt.

'Ja, het geldt niet voor iedereen. Ik denk nog steeds over dit onderwerp na, ik heb het door het schrijven toch nog niet helemaal kunnen begrijpen. Wel stel ik voor dat we het beladen concept *Heimat*, vaderland, afschaffen. Laat mensen zelf kiezen waar ze willen zijn.'

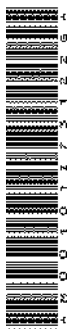
'Ik was kort geleden een paar weken in de Verenigde Staten en ik klaagde daar voortdurend over afval. Het wordt daar niet goed gerecycled. Nu ik in Amsterdam ben, word ik boos als iemand een paar minuten te laat is zonder te bellen. Juist als ik van huis ben, voel ik dat ik het Duitse cliché met verve vervul. Ik ben eigenlijk zo Duits.'

Nagorno-Karabachoorlog

Net als haar personage Masja komt de Joodse Olga Grjasnowa uit Azerbeidzjan en vluchtte ze in 1996 met haar ouders naar Duitsland. Ze woonde in Bakoe, de hoofdstad. De onrusten in de stad waren een gevolg van het conflict om de regio Nagorno-Karabach, die zich in 1988 met steun van Armenië onafhankelijk verklaarde. Het geweld tussen Armeniërs en Azerbeidzjanen breidde zich in de jaren erna uit en bereikte ook Bakoe. In haar boek vertelt Grjasnowa hoe goede buren zich van het ene op het andere moment tegen elkaar keerden en elkaar te lijf gingen.

'Voor mij gaat dit boek over de vraag waar je je veilig voelt, niet waar je je thuis voelt. Ik kan me overal wel thuis voelen'

Olga Grjasnowa: 'Ik hoor ook vaak dat mijn Duits zo goed is, zelfs nog voor ik iets heb gezegd. Dat is kleinerend.'

BEZIGE BIJ, DE - UITGEVERIJ GEEN AGENDA/TOP10LIJST